

- http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Gurn/vuima/index.php.
3. Ковлер А. Избирательная кампания: организация и методы работы / А. Ковлер. — М., 1995.
  4. Крайняк Ю. Цифровые разводы / Ю. Крайняк. //ЗН.Украина. — №31. — 02.09.2011.
  5. Наріжний Д. Аналіз політичних технологій та особливостей їх застосування в транзитивному суспільстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Д. Наріжний. — Дніпропетровськ, 2004. — 20 с.
  6. Наріжний Д. Технології управління в політиці: теоретичні аспекти // Актуальні проблеми державного управління. — 2002. — №3(9). — С. 123—135.
  7. Петров О.В. Социологические пиар-технологии в политике / О. В. Петров — К., 2007. — 288 с.
  8. Политология: учебник / [ред. В.А. Ачкасов, В.А. Гуторов]. — М.: Высшее образование, 2009. — 692 с.
  9. Полторац В., Петров О. Социологический механизм референдума: проблемы реализации // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2006. - №4. — С. 203-211.
  10. Почепцов Г.Г. Паблик рилейшнз для профессионалов [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://lib.socio.msu.ru/PR> для профессионалов. Почепцов Г.Г.
  11. Психология толп. — М.: Институт психологии РАН, 1999. — 416 с.
  12. Цуладзе А. Политические манипуляции, или покорение толпы / А. Цуладзе. — М.: Книжный дом "Университет", 1999. — 144 с.

Попов Є. О. – аспірант кафедри політичних наук Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського.

УДК: 060 +320 +303.375+301

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ НЕУРЯДОВИХ ІНСТИТУТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИКИ

У статті розглядаються теоретико-методологічні засади аналізу неурядових інститутів інтелектуального забезпечення політики. Визначено основні підходи до аналізу неурядових аналітичних центрів, відображенні їх переваги, обмеження та недоліки.

Ключові слова: політична аналітика, політичний консалтинг, політична експертиза, аналітичні центри, інтелектуальне забезпечення політики.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АНАЛИЗА НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПОЛИТИКИ

В статье рассматриваются теоретико-методологические основы анализа неправительственных институтов интеллектуального обеспечения политики. Определены основные подходы к анализу неправительственных аналитических центров, отражены их преимущества, ограничения и недостатки.

Ключевые слова: политическая аналитика, политический консалтинг, политическая экспертиза, аналитические центры, интеллектуальное обеспечение политики.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FRAMEWORK FOR THE ANALYSIS OF NON-GOVERNMENTAL INSTITUTIONS PROVIDING INTELLECTUAL POLICY

The article discusses theoretical and methodological framework for the analysis of non-governmental institutions providing the intellectual policy. The main approaches to the analysis of non-governmental think tanks, reflected their advantages, limitations and drawbacks.

Key words: political analyst, political consulting, political expertise, analytical centers, intelligent software policies.

Сучасна політологія розмежовує два основних напрямки політичної діяльності – управління та аналіз. Під управлінням розуміється робота над політичною ситуацією і вирішення соціальних, політичних, економічних та інших проблем в країні. Аналіз включає в себе пошук проблем та викликів, з якими зіштовхується країна, розробка шляхів вирішення проблем держави та суспільства. Першою частиною, як правило, займаються політики, другою їх радники. Виходячи із цього відокремлюють їх різні функції. Функцію політиків можна назвати управлінською, радників – інтелектуальною.

Функцію інтелектуального забезпечення політики у патріархальних суспільствах виконували особи особливо наближені до правителя такі як радники, візирі та ін. Їх кількість була обмежено, вплив заснований на неформальних відносинах з правителем, міг бути безмежним, і доволі часто маніпулятивним [1, с. 21].

У сучасних суспільствах функція інтелектуального забезпечення політики виконують найрізноманітніші експертні організації та структури: науково-дослідні організації, аналітичні центри, центри публічної політики, аналітичні відділи органів державної влади, спецслужб, аналітичні структури великих корпорацій, консалтингові фірми, PR-агентства та ін.. На відміну від відносин радника і правителя, відносини між політиками та експертними організаціями мають більш інституціоналізований і формалізований характер, вони засновані на професійних навичках і наукових знаннях. Більш того, експертні організації в сучасних політичних умовах можуть виступати в якості самостійних і автономних політичних акторів (суб'єктів політики).

Появі і розвитку експертних організацій сприяли процеси, пов'язані з переходом від патріархального суспільства до сучасної соціальної системи [2, с. 158]. Перехід до сучасності супроводжувався трансформаційними процесами диференціації, тобто, наростанням структурної складності.

Одночасно з процесами диференціації соціальної системи відбуваються процеси концентрації ресурсів усередині відокремлених підсистемах: в асоціаціях концентруються соціальні капітали; у культурній підсистемі – культурні капітали; в економіці – матеріальні ресурси; у держави – політичні ресурси. Елементи відповідних підсистем, вступають в боротьбу за володіння відповідними ресурсами та капіталами.

У патріархальному суспільстві приналежність до конкретного стану закріплювала статус або набір ресурсів члена цього стану, якими той міг розпоряджатися. У сучасних системах позиція чи статус соціального агента більшою мірою визначається історією його дій стосовно тих чи інших капіталів у різних соціальних підсистемах [3, с. 118].

В дослідженні становлення та розвитку аналітичних центрів особливу увагу слід приділити ускладненню культурної та політичної підсистем, а саме процесам секуляризації та демократизації.

Наростаюча професіоналізація і спеціалізація наукової діяльності відобразилася в появі соціальних наук та поділі науки на академічну і прикладну.

Розвиток прикладних досліджень та соціальних наук визначався потребою держави і суспільства в управлінні ускладненими соціально-політичними та економічними процесами. Досягнення і зростаючий авторитет науки зробили популярною ідею зробити науку корисною суспільству для досягнення його процвітання.

З часом, відносини між радниками-вченими і політиками формалізувались. З'явилися науково-дослідні інститути, на відміну від традиційних науково-освітніх установ і різноманітні експертних організації, що спеціалізуються на інтелектуальному забезпеченні політичних рішень.

Одночасно з процесом професіоналізації, включення вчених, а потім і експертного співтовариства в процес прийняття політичних рішень відбувалися процеси демократизації, які привели до децентралізації і монополізації політичної системи. Поступово в політичний процес включилося все більше елементів соціальної системи, які стали повноправними суб'єктами політики [4, с. 356].

Завдяки процесам демократизації еволюціонувала система представництва, яка сприяла включенню політичних партій в систему державної влади. Ці процеси позначилися на розширенні виборчих прав громадян. Зростаюча роль великих корпорацій зумовили включення її до політичного процесу.

Відбулася подальша децентралізація політичного процесу у зв'язку з різким розширенням кола політичних акторів до структур громадянського суспільства. Новітні політичні актори, так само як і минулі, потребували експертного забезпечення своєї діяльності. Виходячи з цього, можна стверджувати що, попит на незалежну експертизу розширився.

Завдяки цим перетворенням і з'явилися аналітичні центри, які за своєю формою акумулювали прикладне політичне знання. Водночас, аналітичні центри стали компетентними у вирішенні складних політичних проблем при цьому стали достатньо автономними політичними акторами. Саме завдяки професіоналізації політичної діяльності і децентралізації політичної системи з боку політичної еліти та інших політичних акторів з'явився попит на таку форму устрою як аналітичні центри.

Країни Східної Європи та колишнього СРСР у 1980-1990-х роках зіткнулися з комплексом складних та масштабних проблем. Ці проблеми були викликані наступними чинниками:

- переходом до ринкової економіки;
- демократизацією політичних інститутів;
- інтеграцією в глобальну мережу економічних і політичних зв'язків.

В цих умовах виявилось, що існуючі державні інститути структури громадського суспільства мають слабку форму. Виходячи із цих умов, в країнах Східної Європи і колишнього СРСР з'явився попит на незалежну експертизу.

Автономізації експертних організацій та становленню і розвитку аналітичних центрів як суб'єктів політики сприяли такі фактори:

- розширення попиту на незалежну експертизу;
- багатосуб'єктність сучасних національних систем;
- відкритий і конкурентний характер демократичного політичного процесу.

Виникнення нових політичних акторів і включення їх в політичний процес зумовили підвищення попиту на незалежну експертизу та на актуальний супровід лобістської діяльності. Для виконання незалежної експертизи були створені аналітичні центри. Для супроводу лобістської діяльності виникли центри публічної політики. При чому, ефективність аналітичних центрів зумовила автономія від різних секторів суспільства. У центрів публічної політики, навпаки, ефективність діяльності зумовив зв'язок з конкретною соціальною групою, тобто, сектором суспільства який стає своєрідним ресурсом для центру.

Таким чином, аналітичні центри в їх нинішньому вигляді є продуктом процесів інституціоналізації наукової діяльності (професіоналізації та спеціалізації знань, зростання авторитету науки і наукових форм пізнання, концентрації інтелектуальних ресурсів науковим співтовариством) і децентралізації політичної системи. Якщо в результаті першого процесу експерти, зокрема аналітичні структури, виявилися включеними в процес прийняття політичних рішень, то другий процес відкрив можливість автономного впливу аналітичних центрів на політичний процес, визначив статус аналітичних центрів як суб'єктів політики.

З вищесказаного ясно, що характер здійснення функцій і становище осіб і структур, відповідальних за інтелектуальне забезпечення політики в політичній системі, пов'язані з рівнем інституціоналізації наукової діяльності, структурою політичної підсистеми (структурою політики) і ступенем складності, масштабності державних завдань.

Положення осіб та структур, відповідальних за інтелектуальне забезпечення політики, в патріархальних соціальних системах визначають низький ступінь інституціоналізації наукової діяльності (злитість наукових і донаукових форм знання, відсутність предметної спеціалізації областей знання тощо), умови централізованої (і навіть, іноді, надцентралізованої) політики. А в сучасній демократичній державі – високий ступінь інституціоналізації наукової діяльності (при зростаючій науковій спеціалізації і пріоритеті науки по відношенню до іншим способам пізнання – повсякденним, релігійним, містичним і пр.), диференційована і децентралізована політична система.

Слід зазначити, що розглянуті вище моделі історичних середовищ функціонування різних осіб та структур, відповідальних за інтелектуальне забезпечення політики багато в чому умовні, та не враховують специфіки конкретної країни та історичного періоду.

Однак розгляд запропонованих моделей як ідеальних типів, має свій пізнавальний сенс. Зокрема при вивченні розвитку аналітичних центрів в державах, що зазнають перехід від авторитаризму до демократії.

Центральна категорія аналізу в рамках даного підходу є поняття «інститут», під якими розуміються повторювані довготривалі формальні і неформальні норми, правила і процедури, які визначають контекст людського існування [5, с. 20]. Деякі дослідники під політичними інститутами розуміють також і «організації, розраховані на тривалий період, що передаються з покоління в покоління, як би у спадок», ототожнюючи їх з політичними структурами (парламент, уряд, суди, партії, бюрократія і т.п.). Політичні інститути впливають на вибір акторами стратегії своєї поведінки або того способу, яким вони прагнуть досягти мети [6, с. 162]. Згідно інституційному підходу вплив

політичних акторів визначається їх участю у формальних і неформальних процедурах, наприклад, беручи участь на різних стадіях процесу прийняття політичних рішень.

Представники інституційного підходу відмовляють аналітичним центрам у здатності надавати прямий вплив на прийняття того чи іншого політичного рішення, на вибір політичного курсу. Однак аналітичні центри мають значний вплив у процесі прийняття політичних рішень на стадії обговорення політичних альтернатив, встановлюють межі допустимих політичних дебатів, формують політичний дискурс. Все це призводить до того, що альтернативи, яких раніше у політичній пораді денному не було, розглядаються особами, що приймають політичні рішення. Стосовно до аналізу впливу аналітичних центрів прикладом, який ілюструє даний підхід, може служити робота Д. Ебельсона «Чи мають значення аналітичні центри? Оцінка вкладу інститутів публічної політики» [7, с. 165].

В рамках інституційного підходу особливу увагу слід приділити кількісному аналізу згадок аналітичних центрів у засобах масової інформації. Оскільки обговорення політичних питань і проблем у ЗМІ є однією з основних формальних процедур участі аналітичних центрів в демократичному політичному процесі. Такий аналіз дає змогу вимірювати рівень впливовості аналітичних центрів на політичний процес та інших акторів політики. Слід зазначити, що стосовно української політичної системи інституційний підхід має свої обмеження.

У дослідників сучасної української політології є одна спільна риса. Вони констатують слабкість та малу ефективність держави та інших українських політичних інститутів. В цих умовах, велику роль для аналізу сучасних українських реалій відіграють не інститути, а скоріше актори чи суб'єкти політики, які використовують інститути у своїх інтересах.

Слід зазначити, що суб'єктний підхід також має свої недоліки тому що він замикає увагу дослідника на поодиноких суб'єктах політики, залишаючи осторонь умови, в яких тим доводиться діяти.

Тому аналіз мозкових центрів слід започаткувати на поєднанні суб'єктного та інституційного підходів. Тобто, мозкові трести необхідно вивчати як політичних акторів, які володіють ресурсами і виробляють стратегії поведінки, але в певних рамках, умовах, включених у формальні та / або неформальні процедури.

Представники суб'єктного та інституційного підходів по різному підходять до аналізу ролі і місця аналітичних центрів у політичному процесі.

На думку представників структурного функціоналізму (Г. Алмонд, Дж. Пауелл та ін) близьких до інституціонального підходу політичний процес являє собою послідовну, внутрішньо пов'язаний ланцюг політичних подій і явищ, а також сукупність послідовних дій різних суб'єктів політики, спрямованих на завоювання, утримання, зміцнення та використання політичної влади в суспільстві. Політичний процес – це сукупна і послідовна діяльність соціальних спільнот, громадсько-політичних організацій і груп, окремих осіб, які переслідують певні політичні цілі. У вузькому сенсі політичний процес – цілеспрямована і пов'язана діяльність соціальних та інституціональних суб'єктів політики протягом певного проміжку часу по здійсненню політичних рішень.

При цьому аналітичні центри, як і інші політичні структури, беруть участь на деяких стадіях політичного процесу і виконують певні функції, замість інших інститутів чи доповнюючи їх, підтримує безпеку і цілісність політичної системи в цілому.

Мозкові центри беруть активну участь в політичному процесі на стадії формуванні політичного розвитку держави і формулювання політичних альтернатив. В рамках публічної дискусії аналітичний центр має можливість не тільки віднайти актуальну суспільну проблему, якій до цього не приділяли уваги, а й надати альтернативні варіанти вирішення і цієї нової проблеми і інших вже відомих проблем.

Аналітичні центри можуть брати участь і в здійсненні політичного курсу на етапі контролю над ходом виконання політичного рішення. Органи державної влади іноді замовляють мозковим центрам дослідження, які в режимі моніторингу звітують про:

- досягання головної мети політичного рішення,
- сприйняття громадянами політичного рішення.

Необхідність виправляти помилки які були здійсненні при виконанні цього рішення.

Крім того, аналітичні центри нарівні з іншими учасниками політичного процесу оцінюють результати державного рішення, але на відміну від інших політичних акторів, спираючись на експертний ресурс і статус незалежних інститутів.

Як вже було сказано вище, аналітичні центри беруть участь у виконанні системних функцій. Аналітичні центри виступають в ролі посередника:

між науковим товариством в цілому і політичними елітами;
громадянами, групами інтересів та політичними інститутами;
політичними партіями та суспільством.

Мозкові центри допомагають обмінюватися інформацією, тобто, здійснювати політичну комунікацію.

Існує кілька політичних інститутів, які виконують функцію комунікації в політичній системі. Наприклад, засоби масової інформації забезпечують основних учасників політичного процесу різного роду інформацією про факти та події поточної політичного життя, виступають в ролі посередника між елітами і широкою громадськістю. Проте в ході процесу прийняття політичних рішень і виборчого процесу основним політичним акторам необхідна також інформація іншого виду: прикладні дослідження і розробки, експертні знання про поточну політичну ситуацію, прогнози розвитку ситуації, або регіону, країни і т.п. Такого роду дані основним учасникам політичного процесу можуть надати експертні організації (аналітичні центри, центри публічної політики та ін.).

Застосування структурно-функціонального підходу для вивчення становища акторів в політичному процесі має певні обмеження.

1. Структурно-функціональний підхід виходить з моделі політичного процесу як поетапного вирішення політичних проблем. На практиці процес прийняття політичних рішень виявляється набагато складніше. Проходження формальних процедур приховує боротьбу політичних акторів і ідей [6, с. 29].

2. Структурно-функціональний підхід робить акцент на ролі політичних інститутів і структур, насамперед, на законодавчих, виконавчих і судових органах влади, інститутах громадянського суспільства. Проте політична практика показує, обмеженість даного підходу: часто політику визначають неінституційні політичні актори, неформальні політичні групи і т.п.

Перераховані вище обмеження структурно-функціонального підходу можуть бути нівельовані зверненням до суб'єктного підходу, яскравим і оригінальним представником якого можна вважати П. Бурдье [8, с. 94].

Політичний процес в рамках конструктивістського підходу розглядається як боротьба політичних акторів – «агентів поля політики» – за різноманітні ресурси, «капітали», концентрація яких дозволяє отримати «монополію на легітимне символічне насильство» [8, с. 226].

«Парламентські демократії вирізняються тим, що в них постійно триває боротьба за підтримку громадян, тобто їх лояльність та голоси. Ця боротьба є намаганням перебудови розподілу влади у суспільстві. Тобто, за легітимне використання державних монополій таких як право, міліція, армія та ін.. Головними дійовими особами у цьому контексті виступають політичні партії. Вони постійно мобілізують якомога більшу кількість прихильників для реалізації своєї мети – набуття політичної влади. Для того, щоб забезпечити цю тривалу мобілізацію партії повинні з одного боку, розробити і нав'язати уявлення про соціальний світ, який би задовольняв якомога більшу кількість громадян, з іншого боку, необхідно набувати владні пости [3, с. 113].

Представники конструктивістського підходу підкреслюють важливість функції виробництва ідей про соціальний світ, однак ця діяльність підпорядкована меті набуття влади. Тим не менш, виробництво ідей і концепції знайшло свою автономію в результаті появи великих політичних бюрократій звільнених професіоналів, а також інституцій. Бурдье виділяє наступні функції цих інституцій [3, с. 121]:

1. Функція відбору майбутніх політиків і їх навчання (селекція та підготовка професійних творців схем осмислення і вираження соціального світу, політичних діячів, політичних журналістів, високопоставлених чиновників).

2. Функція підвищення спеціальної компетентності політиків (підвищення ефективності майстерності політиків).

3. Функція інституціоналізації і легітимації поля ідеологічного виробництва. Тобто, кодифікація правил функціонування поля ідеологічного виробництва, а також набору знань і умінь, необхідних для того, щоб їх дотримуватися.

Аналітичні центри, поряд з академічними інститутами, є агентами поля ідеологічного виробництва». Тому перелічені вище функції можуть повною мірою бути віднесені і до аналітичних центрів. Тим не менш, П. Бурдье робить акцент на інструментарності функцій агентів поля ідеологічного виробництва. Наприклад, аналітичні центри надають «професіоналам» (політикам)

© *Постол О.Є.*

спеціальні техніки і практики, навчають необхідного набору знань і умінь, надають спеціальну інформацію і т.п. для маніпулювання «непрофесіоналами» (громадянами).

Таким чином, конструктивістський і структурно-функціональний підходи розглядають політичний процес як мінливу цілісність, що складається з багатьох частин. Проте структурно-функціональний підхід робить акцент на правильному функціонуванні політичних інститутів, їх ролі та функціях. Конструктивістський підхід спирається на взаємодію частин одного цілого, боротьби найрізноманітніших політичних акторів за обмежені ресурси та капітали.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Косолапов Н. Политика, экспертиза, общество: узлы взаимодействия / Косолапов Н. // Pro et contra. Том 8, №2. — М. : 2003. — С. 18—31.
2. Парсонс Т. Система современных обществ. / Т. Парсонс. — М.: Аспект Пресс, 1997— с. 270.
3. Бурдые П. Социология социального пространства / [Пер. с фр.]; общ. ред. и послесл. Н. А. Шматко / Москва : Институт экспериментальной социологии, 2005, — с. 288.
4. Рич Э., Уивер К. Пропагандисты и аналитики: «мозговые центры» и политизация экспертов / Рич Э., Уивер К. // Pro et contra. Том 8, № 2. — М. : 2003. — С. 64—89.
5. Меркель В. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях / В. Меркель, А.Круассан. — М. : Полис, №1,2. 2002. — С.20.
6. Политическая наука: новые направления. / [Под редакцией Р. Гудина и Х.-Д. Клингеманна]. Научный редактор Е.Б. Шестопап. / М. : Вече, 1999. С. — 532.
7. 7 Do Think Tanks Matter? Assessing the Impact of Public Policy Institutes / . D. Abelson // Montreal: McGill-Queen's University Press, 2002. — С 163—165.
8. Бурдые П. Соціологія політики/ П. Бурдые; [Пер. с фр.]Сост., общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко./ — М.: Socio-Logos, 1993. — 336 с.
9. Даль Р. Демократия и ее критики [Пер. с англ. Под ред. М.В. Ильина]. — Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2003, — с 576.

Постол О.Є. — кандидат політичних наук, доцент, докторант кафедри політичних наук Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова.

УДК 141.72"19/20"

ФЕМІНІЗМ: ВИТОКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО СУЧАСНОГО ЕТАПУ

Досліджуються витоки сучасного фемінізму, розгортання суффражизму та його завершення. Висвітлюються проблеми, що спричинили другу хвилю фемінізму та основні феміністичні теорії, спрямовані на пояснення ключових понять фемінізму – стать, гендер, ідентичність, сексуальність, влада.

Ключові слова: фемінізм, суффражизм, перша і друга хвилі фемінізму, різновиди фемінізму, школи фемінізму, стать, гендер, гендерна ідентичність.

ФЕМИНИЗМ: ИСТОКИ И ОСОБЕННОСТИ ЕГО СОВРЕМЕННОГО ЭТАПА

Исследуются истоки современного феминизма, развитие суффражизма и его завершение. Освещаются проблемы, вызвавшие вторую волну феминизма и основные феминистические теории, направленные на объяснение ключевых понятий феминизма – пол, гендер, идентичность, сексуальность, власть.

Ключевые слова: феминизм, суффражизм, первая и вторая волна феминизма, разновидности феминизма, школы феминизма, пол, гендер, гендерная идентичность.

FEMINISM: SOURCES AND FEATURES OF IT'S MODERN STAGE

The sources of modern feminism, development of sufrazhizm and its completion are probed.